

ERILAISTEN TIEDONLAJIEN ROOLI SOSIAALIPEDAGOGISEN HEVOSTOIMINNAN KÄYTTÖNOTOSSA

Tausta

Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan mallit luotiin alkuaan ratkaisuksi lasten ja nuorten syrjäytymisen ongelmiin. Toimintamuoto syntyi 2000-luvun alussa, kun Kuopion yliopiston sosiaalityön tutkijat ja Suomen Ratsastajainliitto löysivät yhteisesti tärkeäksi koetun kehittämiskohteen. Tallympäristön huomattiin tarjoavan sosiaalisen kasvun tukemiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn soveltuvan toimintaympäristön, jonka kautta voidaan tukea lapsen kasvua oman elämänsä tekijänä ja toimijana. Toimintamallin keskiössä on siis sosiaalisen osallisuuden, toimintakyvyn ja kansalaisuuden vahvistuminen yhteisöllisten kokemusten kautta. Olennaista siinä on toimivan vuorovaikutussuhteen luominen asiakkaan ja ohjaajan välille, ryhmän sisäinen kommunikaatio samoin kuin hevosen kanssa rakentuva sanattoman vuorovaikutuksen suhde (Hämäläinen & Koistinen 2019).

Sosiaalipedagogista hevostoimintaa (jatkossa sp. hevostoiminta) on Suomessa harjoitettu nyt jo kahdenkymmenen vuoden ajan. Hevostoimintaan koulutettuja ohjaajia on noin 600 ympäri Suomea. Näistä noin 200 on valtakunnallisen yhdistyksen rekisteröimiä ohjaajia, jotka tuottavat yritysmuotoisesti tai työntekijöinä hevostoiminnan palveluita, joko päätoimisesti tai osa-aikaisesti muiden palveluiden rinnalla (Laine ym. 2015, Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys 2020). Ratsastus- ja harrastetallien ennalta-

ehkäisevästä työstä se on laajentunut myös kasvatus- ja kuntoutusalan ammattilaisten käyttämäksi orientaatioksi. Sp. hevostoiminnan vahvuutena nähdään sen ”tavallisuus”: asiakas voi työtoiminnan tai terapian sijaan kertoa käyvänsä hevostalleilla välttämällä näin ongelma-alueiden käsittelyyn liittyvää leimaantumista. Varsinkin lapsille ja nuorille tällä on nähty olevan huomattavaa merkitystä.

Kuva 1. Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan ohjaajien alueellinen sijoittuminen.
Lähde: Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys ry 2020.

Menetelmäosaamista on siis jo otettu laajalti käyttöön. Sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämistä ohjaavien valtakunnallisten linjausten tasolla toimialan mahdollisuuksia ei kuitenkaan vielä huomioida kovinkaan laajassa mitassa. Tästä esimerkkinä on vaikkapa Sipilän hallituksen kärkihankkeessa laadittu Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma, LAPE (2017–2019) sekä vuonna 2018 julkaistu Käypä hoito -suositus lasten ja nuorten käytöshäiriöiden hoitoon.

LAPE-ohjelmassa maininnat sp. hevostoiminnasta, samoin kuin luonto- ja eläinavusteisuus laajempina teemana, ovat jääneet lähes olemattomiin. Ohjelmatyöskentely keskittyi moniammatillisen yhteistyön tiivistämiseen ja sirpaleisena koetun palvelujärjestelmän yhtenäistämiseen. Erityisesti maakunnallisten perhekeskusten muodostamista pidettiin ohjelmatyön keskeisenä tuloksena (Owalgroup 2019, STM 2020). Luontoavusteisuuden teemat tulevat aineistossa esille ainoastaan yhdessä kohdin, jossa selvitettiin perhekoodissa toteutettujen luontoretkien merkitystä (Lahtinen 2018). Vahvan myönteinen havainto toiminnan myönteisistä vaikutuksista ei kuitenkaan siirtynyt ohjelman yhteenvetoon tai sen toimenpidesuosituksiin.

Lasten ja nuorten käytöshäiriöihin annettu Käypä hoito -suositus (2018) mainitsee ratsastusterapian todeten kuitenkin, että laadukkaan tutkimustiedon saatavuus ei tämän teeman osalta ole vielä riittävää, eikä työryhmä voi arvioida terapian vaikuttavuutta käytöshäiriöiden hoidossa. Samalla kuitenkin todetaan, että suosituksessa vaikuttaviksi todetut psykososiaalisen hoidon muodot (muun muassa vanhemmuustaito-ohjelma) ovat sovellettavissa myös sosiaalihuoltoon ja lastensuojeluun, eikä tutkimusnäyttöä ole jonkin tietyn sosiaali- ja terveysalan ammattiryhmän soveltumisesta toteutukseen muita paremmin. Edelleen todetaan, että nuorten tapaaminen heille luontaisissa ympäristöissä on suositeltavaa. Tunne-, vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitojen opetusta suositellaan tuotavaksi osaksi kaikkea varhaiskasvatusta ja koulutyötä.

Lasten ja nuorten syrjäytymisen sekä sosiaalisen hyvinvoinnin haasteet eivät juuri

ole helpottaneet kuluneen parinkymmenen vuoden aikana. Enemminkin ne ovat nousseet jatkuvasti yhä suuremman yhteiskunnallisen huolen kohteeksi (Lastensuojelun keskusliitto 2018). Entäpä, jos nykyisten painotusten mukaiset resurssit, kuten moniammatillisen yhteistyön tiivistäminen, ovatkin jo nykyisellään täysimääräisessä käytössä ja katse pitäisi suunnata uudennaisiin mahdollisuuksiin?

Tämän kirjoituksen keskiössä on sosiaalipedagogisen hevostoiminnan tarkastelu yhteiskunnallisen päätöksenteon tasolla. Tutkimusongelmana on selvittää erilaisten tiedonlajien roolia hevostoiminnan käyttöönoton ja palveluiden uudistumisen näkökulmasta. Tässä tunnistettuja tiedonlajeja olivat: 1) diagnoositason vertaileva kokeellinen tutkimus, 2) vaikuttavuusprossien kuvaaminen, 3) ammatillinen kokemustieto, ja 4) kokeilevan tekemisen tuottama osaaminen.

Kirjoitus kohdistuu sp. hevostoiminnan ja osin myös eläinavusteisuuden käyttöön psyykkisen ja sosiaalisen tuen tilanteissa, joissa asiakkaan omalla motivaatiolla ja tahtotilalla on keskeinen merkitys hoidon ja kuntoutuksen osana.

Vaikuttavuustieto erilaisten tiedonlajien kautta tarkasteltuna

Diagnoosikohtaisten hoitojen vaikuttavuus: kokeellinen tutkimus

Eläinavusteisesta terapiasta ja toiminnasta (Animal Assisted Therapy, Animal Assisted Activities) on tehty jo mittava määrä kansainvälistä tutkimusta. Kuntoutussäätiön artikkelissa perehdyttiin yhteensä 35 systemaattiseen katsaukseen, kolmeen meta-analyysiin sekä 25 satunnaiskontrolloituun tutkimukseen, jotka on tehty vuosien 2010–2017 aikana. Näiden perusteella eläinavusteisten menetelmien voitiin todeta tuottaneen autismin, mielenterveysongelmien, traumojen, neurologisten ongelmien ja kehitysvammaisten asiakkaiden hoidossa seuraavassa esiteltäviä tuloksia (Hautamäki ym. 2018).

Autismikirjon häiriöitä sairastavilla

lapsilla sosiaalisuuden ja kommunikaatiovalmiuden todettiin kohentuneen eläinavusteisessa terapiassa (Chitic ym. 2012, O’Haire 2013 ja 2017, Hallyburton & Hinton 2017). Myös ärtyneisyys ja hyperaktiivisuus vähentyivät (Gabriels ym. 2015). Hevosavusteisuuden kautta oli saavutettu hahmottamiseen, toimintakykyyn, osaamiseen ja sensomotoriikkaan liittyviä tuloksia (Srinivasan ym. 2018).

Mielenterveyskuntoutujien hyvinvointi ja sosiaalisuus olivat lisääntyneet sekä masennus- ja ahdistusoireet lieventyneet eläinavusteisten interventioiden vaikutuksesta (Rossetti & King 2010, Berget ym. 2011, Maujean ym. 2015). Skitsofreniapotilaiden oireet lievenivät merkittävästi terapeuttisessa ratsastuksessa (CADTH 2012). Mielenterveyden riskejä omaavien lasten ja nuorten parissa saatiin niin ikään positiivisia tuloksia (Hoagwood ym. 2017).

Psyykkisen trauman hoidossa eläinavusteisilla menetelmillä oli niin ikään myönteisiä vaikutuksia (O’Haire ym. 2015). Hevosavusteinen terapia lievensi hyväksikäytettyjen lasten ja nuorten traumaoireita (Kemp ym. 2014). Sen todettiin lisänneen myös psyykkistä ja sosiaalista toiminnallisuutta perheväkivaltaa kokeneilla lapsilla (CADTH 2012).

Aivovammoja tai neurologisia ongelmia omaavilla potilailla eläinavusteisuus osana muuta kuntoutusta helpotti motorisia vaikeuksia, paransi tasapainoa sekä vähensi stressiä ja ahdistusta (Muñoz Lasa ym. 2015, Stapleton 2016). ADHD-diagnoosin omaavilla lapsilla terapeuttinen ratsastus paransi elämänlaatua ja tarkkaavaisuutta (CADTH 2012).

Kehitysvammaisilla lapsilla ja nuorilla eläinavusteisuus tuotti edistymistä kognitiivisissa, sosiaalisissa ja tunnetaidoissa sekä käytösongelmien hallinnassa (Maber-Aleksandrowicz ym. 2016).

Jyväskylän yliopiston hanke (Aartolahti ym. 2017) kohdennettiin pelkästään hevosavusteisista menetelmistä tehtyihin tutkimuksiin ja tutkimusten näytönaste rajattiin Käypä hoito -suositusten mukaisesti vaatimukseen. Tarkasteluun voitiin tällä perusteella hyväksyä 35 satunnaiskontrolloitua tutkimusta ja kolme systemaattista katsausta. Tutkimus-

ten aiheet liittyivät CP-vammaan (n = 8), aivohalvauksiin (n = 5), autismikirjon häiriöihin (n = 3), multipeliskleroosiin (n = 2), alaselkäkipuihin (n = 3) sekä ikääntyneiden henkilöiden tukeen (n = 5) ja riskiryhmässä olevien lasten ja nuorten kuntoutukseen (n = 2). Tutkimuksissa selvitettiin hevosavusteisuuden vaikutusta mielentoimintoihin, tuki- ja liikuntaelimitykseen, liikkumiseen, vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin sekä kuntoutujien elämänlaatuun.

Tiukan näytönastevaatimuksen mukaisia tuloksia todettiin olevan vähäisesti. Lähinnä voitiin todentaa hevosavusteisuuden myönteiset vaikutukset useiden asiakasryhmien toimintakykyyn. Vammaisratsastus paransi autismin häiriössä itsehillintää (Aartolahti ym. 2017). Erityisesti tulevaisuudessa toivotaan lisää satunnaistetun tutkimusasetelman hankkeita. Tilastollisten vaatimusten näkökulmasta myös ryhmäkoot ovat olleet usein liian pieniä (Anestis ym. 2014, Kendalla ym. 2015).

Tilastolliseen näyttöön perustuva lääketiede (Evidence Based Medicine, EBM) ei kuitenkaan ole ainut tiedon lähde, johon terveydenhoidon päätöksenteko voi perustua (Louhiala & Hemilä 2005, Saarni 2010). Terveydenhoidossa on suuri joukko ongelmia ja sairauksia, joiden hoitomenetelmistä ei ole riittävää tieteellistä tutkimusta. Päätöksenteko tapahtuu aina yhdistäen saatavilla olevaa tutkimustietoa, kokemusta, potilaan arvot ja toiveet sekä käytössä olevat resurssit yksittäisen potilaan kannalta mahdollisimman hyväksi ratkaisuksi. Silloinkin, kun tilastollista näyttöä on olemassa, se ei aina takaa, että odotettu vaikutus toteutuu myös yksittäisen potilaan kohdalla. Potilaiden yksilöllisiä ominaisuuksia ei useinkaan voida huomioida tutkimusasetelmissa, joten yksilölliseen vaihteluun liittyviä paranemisen mekanismeja tunnetaan vielä heikosti.

Satunnaistetun koeasetelman korostaminen on osaltaan johtanut lääkehoitojen valta-asemaan, sillä selkeästi rajautuvien interventioiden tai käsittelyjen aiheuttamia muutoksia on metodisesti helpointa tutkia. Yksilöiden psyykkisessä ja sosiaalisessa kuntoutumisessa on aina kysymys monitahoisista ilmiöistä. Siksi kuntoutustutkimus

nähdäänkin nykyisin aina monimenetelmäisenä, jolloin sen tuottama tieto voi olla niin määrällistä kuin laadullistakin (Järvikoski ym. 2015, Autti-Rämö ym. 2016, Vehmasto 2019).

Leikola (2014) korostaa empirialähtöisen mittaamisen laajentamista teorianmuodostuksen suuntaan. Mittaamiseen perustuvat johtopäätökset saattavat sinällään tuottaa tehokkaita hoitomenetelmiä, mutta tämän ohella tarvitaan myös ymmärrystä sairauksien taustalla olevien ilmiöiden luonteesta. Myös eläinavusteisen tutkimuksen osalta on korostettu tarvetta eläinavusteisuuteen liittyvän teorian kehittämiseen (Steward ym. 2013). Teoreettinen ymmärrys vaikuttavuuden kannalta keskeisistä syy-seuraussuhteista auttaa samalla myös rakentamaan entistä paremmin kohdennettuja tutkimusasetelmiä.

Eläinavusteisuuden vaikuttavuusprosessit

Osa kokeellisesta tutkimuksesta on kohdennettu kapeammin rajautuviin eläinavusteisuuden vaikuttavuusprosesseihin. Näiden osalta on myös voitu toteuttaa paremmin kokeellisen tutkimuksen vaatimuksia. Vaikuttavuuden osaprosesseina on selvitetty 1) eläimen läsnäoloon liittyviä rauhoittavia vaikutuksia sekä 2) eläinten merkitystä sosiaalisen vuorovaikutuksen lisäämisessä.

Eläinten rauhoittavia vaikutuksia on voitu todentaa useiden stressinsäätelyyn liittyvien fysiologisten reaktioiden kautta, muun muassa verenpaineen ja kortisolitason laskulla (Viau ym. 2010, Koda ym. 2016) ja ihon sähkönjohtavuuden muutoksilla (Gabriels ym. 2015). Osa tutkimuksista on todentanut stressitason laskun psykologisten mittareiden kautta (Crossman ym. 2015, Crossman 2017). Rauhoittumiseen ja turvallisuuden tunteen vahvistumiseen liittyy osaltaan myös oksitosiinijärjestelmän aktivoituminen, mitä on todettu tapahtuvan sekä vuorovaikutukseen osallistuvilla ihmisillä että eläimillä (Beetz ym. 2012).

Eläimen myönteisistä vaikutuksista sosiaaliseen kanssakäymiseen on näyttöä autististen lasten (Chitic ym. 2012, O’Haire 2013 ja 2017, Hallyburton & Hinton 2017),

mielenterveyskuntoutujien (Rossetti & King 2010, Bergét ym. 2011, Maujean ym. 2015), kehitysvammaisten lasten (Griffioen & Enders-Slegers 2014) sekä ikäihmisten (Richeson 2003, Thodberg ym. 2015) parissa.

Eläintä näyttää olevan mahdollista lähestyä turvallisuuden tunteen pohjalta silloinkin, kun yksilöllä on inhimillisiin kiintymyssuhteisiin liittyviä huonoja tai jopa traumatisoivia kokemuksia. Kiintymyssuhteorian (Bowlby 1969) mukaan varhaisen lapsuuden kiintymyssuhteet määrittävät pitkälti sitä, miten ihminen pystyy tutustumaan uusiin asioihin ja oppimaan uutta. Kiintymyssuhteen turvattomuus heikentää mahdollisuuksia stressin ja negatiivisten tunteiden säätelyyn ja siten rajaa yksilön käytössä olevia selviytymiskeinoja uusissa tilanteissa.

Ajatus turvallisuudentunteen keskeisestä merkityksestä sosiaalisen kanssakäymisen kannalta on edelleen vahvistunut niin sanotun polyvagaalisen teorian kautta (Porges 2001 ja 2009, Leikola ym. 2016). Sen mukaan autonomisen hermoston osana toimiva parasympaattinen hermosto jakautuu edelleen kahteen osaan: ventraaliseen ja dorsaaliseen kiertäjä- eli vagushermoon. Ventraalinen osuus on muodostunut lajikehityksen myötä erityisesti nisäkkäille ja palvelee sosiaalisuuteen liittyvää kehon toimintaa. Se aktivoituu ainoastaan riittävän turvallisiksi koetuissa tilanteissa. Toisin kuin matelijoiden, nisäkkäiden on pystyttävä pitkäaikaiseen läheisyyteen sekä pentuvaiheessa että myöhemmin aikuisuudessa. Ihminen on esimerkki hypersosiaalisesta eläimestä, jonka aivokehityksen pitkä lapsuus ja ryhmään sitoutuminen ovat mahdollistaneet (Leikola ym. 2016).

Polyvagaalinen teoria auttaakin siten ymmärtämään turvallisten kiintymyssuhteiden biologista perustaa ja niiden suurta merkitystä ihmisen toiminnalle. Teorian myötä myös traumausten hoidossa on alettu korostaa entistä enemmän potilaan turvallisuudentunteen vahvistamista. Traumapotilaiden toimintakykyä voidaan tukea toistuvien turvalliseen vuorovaikutukseen perustuvien kokemusten myötä, missä rauhallisen puheen ohella korostuvat myös keholliset aistimukset (Leikola ym. 2016).

Ammatillinen kokemustieto

Seuraavaksi tarkasteluun nostetaan ammatillisten toimijoiden omaama kokemusperäinen tieto. Tiedonlaji on kiintoisa, sillä asiakkaan taustat tunteva terapeutti pystyy kuntoutustilanteessa seuraamaan sekä menetelmien toimivuutta että niiden vaikuttavuutta asiakkaan kuntoutumistavoitteiden osalta. Menetelmien toimivuutta käytännön tasolla on niiden helppokäyttöisyys ja asiakkaiden halukkuus osallistua tekemiseen samoin kuin menetelmän toiminnalliset tarjoumat asiakkaan kannalta keskeisten kuntoutumistavoitteiden työstämiseen. Vaikuttavuuden arvioinnin mahdollistavat osaltaan kuntoutuksen asiakaskohtaiseen vaikuttavuuteen käytetyt mittarit, asiakkaan itsensä antama sanallinen palaute sekä ammattilaisen tekemät havainnot asiakkaan kehonkielessä ja käyttäytymisessä tapahtuvista muutoksista. Ammatillinen kokemustieto on myös luonteeltaan kasautuvaa, sillä menetelmien toimivuudesta ja vaikuttavuudesta on mahdollista tehdä huomioita kuntoutumisprosessin eri vaiheissa sekä yhden henkilön että monien erilaisten asiakkaiden osalta. Tätä kautta pitkän ammatillisen uran tehnyt ammattilainen pystyy muodostamaan kokonaisvaltaista tietoa menetelmiin liittyvistä vahvuuksista ja heikkouksista.

Ammattilaisten kokemustietoa eläinavusteisuudesta selvitettiin muun muassa Kuntoutussäätiön tutkimushankkeessa (Hautamäki ym. 2018). Haastateltavat nostivat esille eläinavusteisuuden yhteydessä erityisesti vuorovaikutuksen rakentumiseen sekä monipuolisiin käytännön harjoittelutilanteisiin liittyviä etuja.

Terapiaan liittyvän vuorovaikutustilanteen kannalta koettiin olennaisena eläimen läsnäolon tuomat rauhoittavat vaikutukset, joiden koettiin nopeuttavan asiakkaan ja terapeutin välisen luottamuksen syntymistä. Tämä tuli esille muun muassa siinä, miten henkilöt pystyivät keskustelemaan heille haasteellisista ja vaikeista asioista.

Myös eläimen ympärille rakentuvan monipuolisen toimintaympäristön nähtiin tukevan ammattilaisen työskentelyä. Tätä oli hyödynnetty muun muassa käytöksenhal-

linnan, sosiaalisten taitojen ja tunteiden hallinnan, toiminnanohjauksen sekä motoristen taitojen harjoittelussa. Motivoitumisen nähtiin olevan kuntoutujalle helpompaa, kun tekeminen tapahtui eläinten parissa. Tämä toi uskallusta harjoitteiden tekemiseen ja näkyi myös parempana terapiaprosessin aikaisena jaksamisena. Eläimen myötä terapiatilanne normalisoitui, eikä kuntoutuja mieltänyt itseään potilaan vaan tasavertaisen toimijan rooliin.

Käytännön kokemukset vastaavat hyvin sitä, miten motivaatioteoria jäsentää toiminnan ulkoisia ja sisäisiä motivaatiotekijöitä (Beetz 2017). Yhteiskunnan nykyiset järjestelmät saattavat useinkin painottaa ulkoisten motivaatiotekijöiden kautta tapahtuvaan palkitsemiseen. Ihmisen ja eläimen välisessä vuorovaikutuksessa on sen sijaan kysymys sisäisistä motivaatiotekijöistä, joissa tekeminen ohjautuu omista sisäisistä tuntemuksista ja tahtotilasta käsin. Tekemiseen ei liity pelkoa epäonnistumisen tuottamista ulkoisista seurauksista.

Ammattilaiset korostivat haastatteluissa myös eläimen kehonkielen kautta antamaa palautetta, jonka terapeutti voi nostaa sanallisessa muodossa käsiteltäväksi. Oma-kohtaisiin kokemuksiin liittyvät keholliset aistihavainnot saattavat mahdollistaa myös asiakkaalle itselleen kosketuksen omiin syvempiin tunnetiloihin, joihin totutun sanallisen ilmaisun myötä ei vielä ole ollut pääsyä (Epstein 1994, Beetz 2017).

Onnistumisen kokemukset koettiin haastatteluissa tärkeinä, sillä niiden kautta asiakas saa uskoa ja luottamusta omaan selviytymiseensä. Parhaimmillaan tulokset siirtyivät jopa osaksi kuntoutujan omaa minäkuvaa, mikä osaltaan vahvistaa mahdollisuuksia muutosten siirtymiseen ja pysyvyyteen myös kuntoutujan omassa arjessa (Hautamäki ym. 2018, Fagerström 2019).

Yksilön omakohtaista kehitystä ja sosiaalista aktivoitumista tukevan ympäristön merkitystä korostetaan myös italialaisten tutkijoiden kirjallisuusselvityksessä (Scopa ym. 2019), joka kohdentui erityisesti ihmisen ja hevosen välille rakentuvan vuorovaikutussuhteen kuvaamiseen. Laumaeläimenä hevosen todettiin kykenevän tilannekohtai-

sesti joustavaan vuorovaikutukseen, mitä tarvitaan laumansisäisten sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä. Lajien (ihmisen ja hevosen) väliset rajat ylittävän kiintymysuhteen muodostuminen (bonding) alkaa fyysisillä kosketuksilla ja yhteisellä tekemisellä. Toistuvan tekemisen myötä päästään vähitellen lähempään tuntemiseen, joka mahdollistaa myös tunnetason viestejä välittävän kommunikaation. Parhaimmillaan ihminen ja eläin pystyvät toimimaan yhtenä kokonaisuutena, toistensa hienoviritteisiä viestejä ymmärtäen ja niihin asianmukaisesti reagoiden. Tällaisen vuorovaikutustilanteen kautta asiakkaalle pystytään tarjoamaan luontainen, sosiaalisia virikkeitä ja positiivisia kokemuksia tarjoava ympäristö oppimiseen. Hevonen ei sinällään korvaa ammattilaisen antamaa tukea ja ammatillista ohjausta. Eläimen tehtävänä nähtiin olevan ennen muuta kuntoutumisprosessin mahdollistaminen ja sen katalysaattorina toimiminen (Scopa ym. 2019).

Voisiko siis olla, että eläinavusteisuuden ytimessä onkin yhdenmukaisen menetelmällisen ohjeistuksen sijaan kuntoutusympäristö, joka sallii tilannekohtaisesti joustavan reagoinnin jättäen runsaasti tilaa asiakkaan oman äänen kuunteluun? Tämä edellyttää kuntoutusympäristön monimuotoisuuden ohella myös työntekijöiden kykyä joustavaan reagointiin erilaisissa kuntoutustilanteissa. Toiskan perhekodissa (Kiskola 2019) sen nähdään syntyvän pitkälti työntekijän oman hyvinvoinnin kautta. Siellä tavoitteena on luoda toimiva organisaatio, jossa tuetaan, kannustetaan ja voidaan hyvin. Ajattelumalli läpäisee niin työntekijät, nuoret asiakkaat kuin eläimetkin, jotka osaltaan kuuluvat perhekodin yhteisöön.

Ammatillisen kokemustiedon rooli korostuu luontaisesti laaja-alaisten ilmiöiden käsittelyssä, jolloin yksittäisten tunnusluku- ja kriteerijärjestelmien kautta on vaikea saada hallintaan laajoja asiakokonaisuuksia. Sinällään ammatillista tietoa sisältäviä tapauskuvaus- ja eläinavusteisuudesta tuotetaan runsaasti jo nykyisinkin, erityisesti ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opinnäytetöissä. Näiden ongelmanna saattaa kuitenkin olla tiedon yleistämiseen liittyvän pohdinnan puute, jolloin

eläinavusteisuuden kuvaus jää tapauskohtaiseksi ja laajemmat menetelmätason johtopäätökset jäävät tekemättä.

Kokeileva tekeminen

Useissa muissa maissa luonnon tai eläinten ympärille rakentuvien kuntoutusympäristöjen käyttöönotto näyttää tapahtuneen bottom-up-tyyppisen kehityksen kautta, jossa yksittäiset ammatilliset osaajat ovat ryhtyneet hakemaan uudenlaisia toimintamuotoja oman työnsä toteuttamiseen (Hassink 2017, Yli-Viikari & Suomela 2016). Heidän motivaationsa pohjautuu asiakkaiden tarpeiden näkemiseen sekä henkilökohtaiseen oivalukseen siitä, miten olemassa olevia resursseja voidaan käyttää uudella tavalla.

Sosiaalityössä on ollut tavanomaista, että työn sisällön ja käytänteiden muutokset tapahtuvat nimenomaan asiakkaiden tarpeiden tiedostamisen ja esille nostamisen kautta. Taustalla voi olla myös poliittinen ja aatteellinen keskustelu siitä, miten vaikkapa perheen, yhteiskunnan tai lastensuojelualan tehtävät yhteiskunnassa määritellään (Känkänen 2012). Myös kehittämishankkeilla on ollut sosiaalipalveluiden uudistamisessa merkittävä rooli (Rinne 2009). Hankkeet sijoittuvat osaksi yhteiskunnallista keskustelua, jossa arvioidaan ammattialojen toimintaan liittyviä uudistamisen tarpeita. Kokeilevan tekemisen kautta voidaan haastaa vakiintuneita toimintatapoja ja niihin kytkeytyviä työntekijöiden rutiineja (Muurinen & Lovio 2015). Käytäntölähtöinen tekeminen nähdään jopa tiedelähtöisten innovaatioiden ohella toisena merkittävänä reittinä yhteiskunnan uudistumiseen. Ne ovat useinkin tiedelähtöistä innovaatiotoimintaa huomattavasti nopeampia tapoja reagoida yhteiskunnan ja asiakkaiden muuttuviin tarpeisiin (Harmaakorpi & Melkas 2012).

Eläinavusteisten menetelmien käyttöönotto kokeilevan tekemisen kautta on sikäli luontevaa, että menetelmät eivät sinällään haasta ammatillisen toiminnan nykyisiä sisältöjä vaan ehkä ennemminkin laajentavat ammattilaisten käytössä olevien työvälineiden tarjoumaa. Kokeilevan tekemisen mallit ovat myös sikäli hyviä, että sen myötä voi-

daan löytää paikallisiin olosuhteisiin ja tarpeisiin parhaiten soveltuvia tekemisen malleja.

Palvelutarjonnan laajentuessa voidaan myös asiakkaille antaa enemmän valinnanmahdollisuuksia siinä, mikä on parhaiten heidän tilanteeseensa sopiva toimintamalli. Varsinkin ratkaisu- ja voimavarakeskeisyyttä korostavissa toimintamuodoissa on keskeistä tukea asiakkaan omia valintoja. Joillekin asiakkaille eläinavusteiset kuntoutusympäristöt voivat olla parhaimpia, toisille taas innostavat tekemisen ja osallisuuden ympäristöt voivat löytyä vaikkapa musiikin, taiteiden ja draaman tai urheilun parista.

Johtopäätökset

Katsauksessa tarkasteltiin erilaisten tiedonlajien roolia sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistumisen yhteydessä. Kokeelliseen tutkimukseen perustuvat tutkimusnäytöt eläinavusteisuudesta todettiin vielä monin osin puutteellisiksi. Pitäytyminen pelkästään tilastollisen tason näyttöjä hakevassa tutkimusotteessa kaventaa kuitenkin olennaisesti kasvun ja kuntoutumisen prosessien kuvaamista, mikä heikentää myös ammattialan kykyä reagoida yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin.

Kirjoituksessa käsiteltiin myös eläinavusteisuuden vaikuttavuusprosesseihin liittyvää tutkimustietoa yhdistäen tätä edelleen teoriaan, joka jäsentää näiden tekijöiden merkitystä osana kuntoutuksen ja kasvun prosesseja. Ammatillinen kokemustiedon kautta täydentyi kuva rauhoittavien vaikutusten ja käytännön tason harjoittelutilanteiden merkityksestä osana kuntoutusprosessia. Neljäntenä tiedonlajina tarkasteltiin eläinavusteisuutta myös bottom-up-tyyppisen kehittämistoiminnan näkökulmasta, joka mahdollistaa paikallisiin olosuhteisiin soveltuvien toimintamuotojen rakentamisen.

Eläinavusteisuudessa näyttäisi tiukan menetelmällisyyden sijaan olevan keskeistä innostava ja kannustava kuntoutusympäristö, joka sallii ammattilaiselle tilannekohtaisesti joustavan reagoinnin ja jättää samalla runsaasti tilaa asiakkaan oman äänen kuunteluun. Saikkonen ym. (2015) toteavat

yhteistyön sosiaalityössä kohdattavien nuorten kanssa onnistuvan parhaiten silloin, kun yksilöllä on hyvä motivaatio, myönteiset asenteet tarjottavia palveluja kohtaan, hyvä itsetunto sekä toimiva vuorokausirytm. Eläinavusteisuuden kautta voitaisiin ehkä vaikuttaa nimenomaan tämänkaltaisiin edellytyksiin, jotka määrittävät yksilön kykyä omaan elämäntilanteeseensa liittyvien haasteiden käsittelemiseen.

Katsauksen heikkoutena voidaan nähdä tutkimusteeman ja käytetyn tutkimuskirjallisuuden laajuus. Hevosavusteisuutta, osin myös eläinavusteisuutta, on tarkasteltu laajalti monien asiakasryhmien ja tieteenalojen kannalta. Sosiaalipedagogisen hevostoitinnan eroja muuhun eläinavusteisuuteen nähden ei juuri ole nostettu esille. Toisaalta poikkitieteellisyys voidaan nähdä myös tarkastelun vahvuutena: sen kautta on voitu tuoda keskusteluun uudenlaisia havaintoja eläinavusteisen toiminnan kehittämiseen liittyvistä edellytyksistä.

Tulosten merkitys: Erilaisten tiedonlajien todettiin tuottavan toisiaan täydentävää osaamista. Pitäytyminen pelkästään tilastollista näyttöä hakevassa kokeellisessa tutkimusotteessa kaventaa olennaisesti todellisuuden kuvaamista ja ammattialan kykyä reagoida muuttuviin yhteiskunnallisiin tarpeisiin.

Avainsanat: vaikuttavuus, kokemustieto, kokeilut, kehittäminen

Anja Yli-Viikari, MMT, tutkija, Luonnonvarakeskus

Maija Lipponen, DI, opettaja, SPHT-ohjaaja, tutkija, Luonnonvarakeskus

Lähteet

Aartolahti E, Sjögren T, Piirainen A, Rintala A, Raatikainen I, Heinonen A (2017) Hevonen kuntoutumisen edistäjänä. Ratsastusterapia: vaikuttavuus ja merkitykset -tutkimushankkeen loppuraportti. Liikuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto. Julkaisematon raportti. Tiivistelmä saatavissa: <https://www.kela.fi/documents/10180/3908005/Aartolahti+Ratsastusterapia+%E2%80%93+vaikuttavuus+ja+merkitykset/c363878b-f2b1-42b5-8780-dfc093e171f6>.

- Viitattu 10.4.2019.
- Anestis MD, Anestis JC, Zawilinski LL, Hopkins TA, Lilienfeld SO (2014) Equine related treatments for mental disorders lack empirical support: A systematic review of empirical investigations. *Journal of Clinical Psychology* 70, 12, 1115–1132.
- Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Ylinen A (toim.) (2016) *Kuntoutus*. Kustannus Oy Duodecim.
- Beetz A (2017) Theories and possible processes of action in Animal Assisted Interventions. *Applied Developmental Science* 21, 2, 139–149.
- Beetz A, Uvnäs-Moberg K, Julius H, Kotrschal K (2012) Psychosocial and psychophysiological effects of human-animal interactions. The possible role of oxytocin. *Frontiers in Psychology* 9, 3, 234.
- Berget B, Ekeberg Ø, Pedersen I, Braastad BO (2011) Animal-assisted therapy with farm animals for persons with psychiatric disorders. Effects on anxiety and depression, a randomized controlled trial. *Occupational Therapy in Mental Health* 27, 1, 50–64.
- Bowlby J (1969) *Attachment and loss*. Vol. 1: Attachment. NY Basic Books, New York.
- CADTH (2012) Therapy dogs and horses for mental health. A review of the clinical effectiveness. Summary with critical appraisal. Canadian Agency for Drugs and Technologies in Health. Saatavissa: <https://www.cadth.ca/sites/default/files/pdf/htis/aug-2012/RC0381%20Therapy%20Animals%20final.pdf>
- Chitic V, Rusub AS, Szamoskozi S (2012) The effects of animal assisted therapy on communication and social skills. A meta-analysis. *Erdelyi Pszichologiai Szemle* 13, 1, 1–17.
- Crossman MK (2017) Effects of interactions with animals on human psychological distress. *Journal of Clinical Psychology* 73, 7, 761–784.
- Crossman MK, Kazdin AE, Knudson K (2015) Brief unstructured interaction with a dog reduces stress. *Anthrozoös* 28, 649–659.
- Epstein S (1994) Integration of the cognitive and the psychodynamic unconscious. *American Psychologist* 49, 709–724.
- Fagerström N (2019) Hevosavusteinen psykoterapia ratkaisukeskeisessä viitekehityksessä. Teoksessa M Ylilauri, A Yli-Viikari (toim.) *Kohti luonnollista hyvinvointia – Näkökulmia luontoperustaisen toiminnan kehittämiseen*. Levon-instituutin julkaisuja 143. Vaasan yliopisto.
- Gabriels RL, Pan Z, Dechant B, Agnew J, Brim N, Mseibov G (2015) Randomized controlled trial of therapeutic horseback riding in children and adolescents with autism spectrum disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 54, 7, 535–553.
- Griffioen R, Enders-Slegers M (2014) The effect of dolphin-assisted therapy on the cognitive and social development of children with down syndrome. *Anthrozoös* 12, 0. Doi. 10.2752/089279314X14072268687961580
- Hallyburton A, Hinton J (2017) Canine-assisted therapies in autism a systematic review of published studies relevant to recreational therapy. *Therapeutic Recreation Journal* 51, 2, 127–142.
- Harmaakorpi V, Melkas H (2012) The two modes of practice-based innovation. Teoksessa H Melkas, V Harmaakorpi (toim.) *Practice-based innovation: Insights, applications and policy implications*. Springer, 437–452.
- Hassink J (2017) *Understanding care farming as a swiftly developing actor in the Netherlands*. Amsterdam Institute of Social Science Research. University of Amsterdam.
- Hautamäki L, Ramadan F, Ranta P, Haapala E, Suomela-Markkanen T (2018) *Eläinavusteinen terapia*. Katsaus tutkimuskirjallisuuteen ja toimintaan Suomessa. Työpapereita 140. Kansaneläkelaitos, KELA. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018070631430>
- Hoagwood KE, Acri M, Morrissey M, Peth-Pierce R (2017) Animal-assisted therapies for youth with or at risk for mental health problems. A systematic review. *Applied Developmental Science* 21, 1, 1–13.
- Hämäläinen J, Koistinen K (2019) Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan tausta ja synty. Teoksessa M Lipponen, E Vehmasto. *Sosiaalipedagoginen hevostoiminta: sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita hevosavusteisesti*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78. Luonnonvarakeskus, Helsinki.
- Järvikoski A, Härkäpää K, Salminen AL (2015) Kuntoutuksen teorioista ja ICF-mallista. *Katsaus. Kuntoutus* 2, 18–32.
- Kemp K, Signal T, Botros H, Taylor N, Prentice K (2014) Equine facilitated therapy with children and adolescents who have been sexually abused: A program evaluation study. *Journal of Child and Family Studies* 23, 558–566.
- Kendalla E, Maujean A, Pepping CA, Downes M, Lakhania A, Byrnes J, Macfarlane K (2015) A systematic review of the efficacy of equine-assisted interventions on psychological outcomes. *European Journal of Psychotherapy & Counseling* 17, 1, 1–23.
- Kiskola M (2019) *Toiskan filosofia. Hyvän elämän avaimia etsimässä*. Into. ISBN: 978-952-351-159-0.
- Koda N, Watanabe G, Miyaji Y, Kuniyoshi M, Miyaji C, Hirata T (2016) Effects of a dog-assisted intervention assessed by salivary cortisol concentrations in inmates of a Japanese prison. *Asian Journal of Criminology* 11, 4, 309–319.
- Känkänen P (2012) *Lastensuojelun sosiaalityön historia Suomessa 1800-luvun lopulta 1990-luvulle*. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta. Sosiaalityö. Itä-Suomen yliopisto. https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120620/urn_nbn_fi_uef-20120620.pdf
- Käypä hoito -suositus (2018) *Käytöshäiriöt (lapset ja nuoret)*. Julkaistu 12.12.2018. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen lastenpsykiatriyhdistyksen, Suomen nuorisopsykiatrisen yhdistyksen ja Suomen Psykiatriyhdistyksen Nuorisopsykiatrian jaoksen asettama työryhmä. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50118#s13>. Viitattu 17.2.2020
- Lahtinen J (2018) "Ehkä se yhdessäolo ja puhuminen ja niinku kuunteleminen..." Osallisuutta ja vuorovaikutussuhteita tukevia kohtaamisia lastenkotien retkillä. Teoksessa P Petrelius, P

- Eriksson (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Työpäpaperi 32. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Laine P, Laitinen A, Mäki-Tuuri S, Raento P (2015) Hevosavusteinen kuntoutus- ja terapiatoiminta Suomessa: kehitys ja haasteet. *Kuntoutus* 38, 2, 42–53. <https://issuu.com/kuntoutussaatio/docs/kuntoutuslehti-2-15>
- Lastensuojelun keskusliitto (2018) Lastensuojelun uudistukset – liian pieniä tekoja? Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 3. ISBN: 978-952-7002-31-5. <https://www.slkl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lastensuojelun-uudistukset-liian-pienia-tekoja.pdf>
- Leikola A (2014) Katkennut totuus. Traumatutkimus. Emotionaalinen trauma, rakenteellinen dissosiaatio ja psykopatologia. Prometheus Kustannus Oy. ISBN 978-952-5718-56-0
- Leikola A, Mäkelä J, Punkanen M (2016) Polyvagaa-linen teoria ja emotionaalinen trauma. *Lääketieteellinen aikakauslehti Duodecim* 132, 1, 55–61. <https://www.duodecimlehti.fi/duo12910>
- Louhiala P, Hemilä H (2005) Näyttöön perustuva lääketiede. Hyvä renki, mutta huono isäntä. *Duodecim* 121, 1317–25.
- Maber-Aleksandrowicz S, Avent C, Hassiotis A (2016) A systematic review of animal-assisted therapy on psychosocial outcomes in people with intellectual disability. *Research in Developmental Disabilities* 49–50, 2, 322–338.
- Maujean A, Pepping CA, Kendall E (2015) A systematic review of randomized controlled trials of animal assisted therapy on psychosocial outcomes. *Anthrozoös* 28, 1, 23–36.
- Muñoz Lasa MS, Bocanegra MN, Alcaide VR, Arratibel AMA, Donoso VE, Ferrero G (2015) Animal assisted interventions in neurorehabilitation. A review of the most recent literature. *Neurologia* 30, 1, 1–7.
- Muurinen H, Lovio I (2015) Kokeileminen sosiaalipalveluiden kehittämisen menetelmänä ja strategiana. *Janus* 23, 2, 206–223.
- O’Haire ME (2013) Animal-assisted intervention for autism spectrum disorder: A systematic literature review. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 43, 7, 1606–1622.
- O’Haire ME (2017) Research on animal-assisted intervention and autism spectrum disorder, 2012–2015. *Applied Developmental Science* 21, 3, 1–17.
- O’Haire ME, Guérin NA, Kirkham AC (2015) Animal-assisted intervention for trauma. A systematic literature review. *Frontiers in Psychology* 6, 1121.
- Owalgroupp (2019) LAPE -kärkihankkeen arviointi. Loppuraportti 8.3.2019. https://stm.fi/documents/1271139/13111556/Loppuraportti+LAPE_arviointi+8.3.2019_final.pdf/3efbd6b7-c22f-ef66-b412-4b3b521d9512/Loppuraportti+LAPE_arviointi+8.3.2019_final.pdf
- Porges SW (2001) The polyvagal theory: phylogenetic substrates of a social nervous system. *Int J Psychophysiol.* 42, 123–146.
- Porges SW (2009) The polyvagal theory: New insights into adaptive reactions of the autonomic nervous system. *Cleveland Clinic Journal of Medicine* 76, 2, S86–S90.
- Richeson N (2003) Effects of animal-assisted therapy on agitated behaviors and social interactions of older adults with dementia. *American Journal of Alzheimer’s Disease and Other Dementias* 18, 6, 353–358.
- Rinne P (2009) Matkalla muutokseen. Sosiaalialan projektitoiminnan perustelut, tavoitteet ja toimintatavat *Sosiaaliturva* -lehden kirjoituksissa 1990-luvulla. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 356. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/20010/9789513935542.pdf>
- Rossetti J, King C (2010) Use of animal-assisted therapy with psychiatric patients. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services* 48, 11, 44–48.
- Saarni S (2010) Vaikuttavuuden huomiointi terveydenhuollon päätöksenteossa. Eettinen analyysi. *Tutkimus* 40. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Saikkonen P, Blomgren S, Karjalainen P, Kivipelto M (2015) Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? KAKS – kunnallisan kehittämissäätö. Tutkimusjulkaisu 89. Pole-Kuntatieto Oy ja kirjoittajat. <https://kaks.fi/wp-content/uploads/2015/08/Poistaako-sosiaality%C3%B6-huono-osaisuutta.pdf>
- Scopa C, Contalbrigo L, Greco A, Lanatà A, Scilingo E, Baragli P (2019) Emotional transfer in human-horse Interaction: new perspectives on equine assisted interventions. *Animals* 9, 12, 1030.
- Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys ry (2020). Verkkosivu saatavissa www.hevostoiminta.net. Viitattu 14.2.2020.
- Srinivasa SM, Cavagnino DT, Bhat AN (2018) Effects of equine therapy on individuals with autism spectrum disorder: a systematic review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders* 5, 2, 156–175.
- Stapleton M (2016) Effectiveness of animal assisted therapy after brain injury. A bridge to improved outcomes in CRT. *NeuroRehabilitation* 39, 1, 135–140.
- Stewart L, Chang C, Rice R (2013) Emergent theory and model of practice in animal-assisted therapy in counseling. *Journal of Creativity in Mental Health* 10, 01, 329–348.
- STM (2020) Julkaisut ja muut LAPE -materiaalit. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. <https://stm.fi/lapsi-ja-perhepalvelut/materiaalit>. Viitattu 3.3.2020.
- Thodberg K, Sørensen LU, Videbech PB, Poulsen PH, Houbak B, Damgaard V, Keseler I, Edwards D, Christensen JW (2015) Behavioral responses of nursing home residents to visits from a person with a dog, a robot seal, or a toy cat. *Anthrozoös* 29, 1, 107–121.
- Vehmasto E (2019) Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan vaikuttavuuden todentaminen edellyttää monimuotoisia tutkimusmenetelmiä. Teoksessa M Lipponen, E Vehmasto (toim.) Sosiaalipedagoginen hevostoiminta: sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita

hevosavusteisesti. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78. Luonnonvarakeskus, Helsinki.

Viau R, Arsenault-Lapierre G, Fecteau S, Champagne N, Walker CD, Lupien S (2010) Effect of service dogs on salivary cortisol secretion in autistic children. *Psychoneuroendocrinology* 35, 8, 1187–1193.

Yli-Viikari A, Suomela M (2016) Maatilat kasvatuksen ja kuntoutuksen ympäristöinä. Kokeilutoiminnan kautta kasvuun. *Maaseudun Uusi Aika* 24, 3, 53–62.